

УДК 94 [(470+571):480]:«1942/1944»

О. І. Ладига

**ПРОБЛЕМА УЧАСТІ ФІНСЬКИХ ВІЙСЬК У ВІЙНІ ПРОТИ
РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ У ПЕРІОД З 1942 ПО 1944 РР.**

Проблема участі фінських військ у війні з Радянським Союзом (1941–1944 рр.) малодосліджена. Причому обділений науковою увагою як перший період війни – наступ фінських військ (її перші місяці), другий – період активної оборони з обох сторін, так і третій період – наступ радянських військ на фінські позиції, вихід Фінляндії з війни (літо-осінь 1944 р.). Основні причини такого стану речей:

1. Дослідження радянсько-фінських військових дій 1941–1945 рр. виводить дослідників на проблему агресії Радянського Союзу щодо Фінляндії у 1939–1940 рр., що було небезпечно досліджувати з політичних причин.

2. Фінляндія була одним з кращих та надійних союзників Німеччини, не могла не враховувати загальні стратегічні задуми війни, які формувалися не в Гельсінкі, а в Берліні. Фінляндія як партнер по коаліції, вимушена була йти у фарватері зовнішньої і військової політики Німеччини. Тому оцінка війни як національно-визвольної, як намагались довести деякі фінські та західноєвропейські вчені, означала, що національним інтересам фінського народу відповідала перемога фашизму в Європі.

3. Бойові дії фінських військ (їх майстерність, успішність та агресивність під час боїв) проти радянської армії мали надзвичайно трагічні наслідки та були головною причиною повної блокади Ленінграда, тобто сотень тисяч загиблих цивільних громадян, що тим більше підвищувало відповідальність фінської сторони.

4. Небажання втрачати добрі стосунки з Фінляндією, які склалися у СРСР після 1945 р.

Все ці причини призвели якщо й не до повного ігнорування істориками різних наукових уподобань висвітлення військових дій між фінськими та радянськими військами, то у всякому випадку, до замовчування більшості з них (найбільш впливових та кровопролитних). Ця актуальна наукова проблема однаково "незручна" і фінській, і російській, і німецькій, і англійській, і шведській, і прибалтійським сторонам, але вимагає вирішення.

На сучасному етапі, завдяки відкриттю архівів Російської Федерації та спільним науково-дослідним проектам пітерських, фінських та шведських учених ситуація щодо дослідження військових подій запропонованого періоду змінилася на краще. Останнім часом з'явилися і ґрунтовні роботи російських вчених з даної проблеми: професора Санкт-Петербурзького державного університету М. І. Баришнікова, членів

Історико-краєзнавчого об'єднання "Карелія" Є. О. Балашова та В. Ю. Чекунова та ін. [1; 2]. Не слід ігнорувати при висвітленні даної проблеми і роботи вчених радянського періоду І. П. Барбашина, О. І. Кузнецова, В. П. Морозова, де, незважаючи на велику заідеологізованість, має місце спроба проаналізувати хід військових дій на північному театрі військових дій Східного фронту [3–5].

Відомостей про фінську оборону періоду "війни-продовження" на Карельському перешийку не так вже багато, оскільки історія цих укріплень обмежується лише декількома роками, тому навіть у фінських дослідженнях їм не приділялося належної уваги [6]. У радянській військово-історичній літературі фінські оборонні лінії обросли всілякими міфами, починаючи від тверджень, що фінські війська, зайнявши Карельський перешийок, відновили зруйновану "лінію Маннергейма", до тверджень, що побудовані укріплення перевершували за своєю потужністю колишні, зведені на Карельському перешийку до початку радянсько-фінської війни. У фінській історіографії головна смуга оборони на Карельському перешийку періоду "війни-продовження" відома під аббревіатурою "ВТ", оскільки лінія починалася від села Ваммелсуу (сел. Серово) і закінчувалася у селі Тайпале (сел. Соловійово). Радянська пропаганда називала цю лінію то "Карельським Валом", то "лінією Маннергейма", що, природно, вносило плутанину до її ідентифікації.

Проте, коли 13 березня 1940 р. закінчилася коротка і кровопролитна радянсько-фінська війна, яку у Фінляндії називають "зимовою", у тилу радянських військ опинилася прорвана у лютому головна оборонна смуга, насичена польовими і довготривалими спорудами. Частина з них була знищена під час штурму, але лівова частка об'єктів остаточно була знищена радянськими саперами.

Після початку "війни-продовження" вже до вересня 1941 р. фінські війська не тільки вийшли на лінію старого кордону, але і в декількох місцях перейшли її, захопивши колишню прикордонну смугу на рубежі Васкелово – Старий Белоостров. Досягнувши цього стратегічного завдання, фінські війська перейшли від наступальної тактики до оборонної. Оскільки колишня лінія оборони відновленню не підлягала, фінське командування поставило за мету створення нової фортифікаційної смуги.

10 вересня 1941 р. фортифікаційний відділ генерального штабу фінської армії повідомив топографічний відділ про свій намір дослідити місцевість на предмет розміщення фортифікаційних об'єктів на ділянці ліній Фінська затока – Ладозьке озеро, Ладозьке озеро – Онезьке озеро і Онезьке озеро – Біле море, а також випрохав карти на ці території.

Очевидно, попередня інженерна розвідка на перешийку на той час була вже частково проведена, оскільки 9 листопада командувач ІV армійським корпусом генерал Еш відповів на це пропозицією, яку він детально обгрунтував. Пізніше він запропонував назвати майбутню лінію аббревіатурою "ВТ". Взнявши до уваги ту обставину, що супротивник міг використовувати значну кількість танків і артилерії, Еш довів, що план

укріпленнь, запропонований ставкою, невдалий, оскільки у ньому багато проломів і майже не було природних перешкод. Крім того, на тій ділянці не було у достатній кількості каменів для протитанкових надобнів.

Замість цього Еш запропонував побудувати нову лінію, "яка частково розташовувалася в важкопрохідних лісах, подолати які росіянам було б вкрай важко". Розгортання бронетехніки було б можливим тільки на ділянці Рауту (сел. Сосновий) – Суванто (озеро Суходольське), на інших ділянках використання танків було неефективним. Правда, ця лінія знаходилася на 10–20 км. ближче до передової, але до лінії фронту було ще 20–30 км. і якщо передній край оснастити системою перешкод, "то виграш у часі покривав би 10 км. різницю в глибині" [2, с.351].

Ця більш вдало вписана у місцевість лінія все-таки не забезпечувала безумовного захисту, і у будь-якому випадку слід було починати будувати довготривалі укріплення на лінії Виборг – Кякисалмі (м. Приозерськ) [5]. Наявність такої лінії у тилу забезпечило б велику безпеку і спонукало командирів до активних дій, а загроза остаточного прориву не викликала б у них невпевненість.

14 листопада 1941 р. ставка схвалила пропозицію Еша і дала ґрунтовні вказівки для подальшого просування проекту. Поки були відсутні відомості про ті політичні і стратегічні чинники, на підставі яких можна було б визначити положення головної позиції, оскільки навіть про майбутні кордони не було жодного уявлення. Адже у той момент неможливо було навіть здогадуватися, що стане з Радянським Союзом найближчим часом і де проходитиме майбутній кордон. Напевно можна було тільки припускати, що берегова лінія Вуокса-Суванто, яка проходила від Пелляккяля (сел. Барішево) до Тайпале, залишиться головним пунктом фінської оборони. І армійський корпус отримав наказ почати розвідку місцевості в Тайпале і Кивініемі, де слід було взяти до уваги можливості супротивника по форсуванню водних перешкод. Але слід було продовжити розвідку і інших ділянок майбутньої лінії оборони.

Штаб I армійського корпусу провів дослідження на предмет фортифікації північного узбережжя Вуокси і до 21 грудня 1941 р. прийшов до висновку, що на ділянці Ораваніемі (сел. Колокольцево) – Тайпале необхідно спорудити 12 укріпвузлів, до яких слід було включити: бункерів I–III класу (103 шт.), гарматних бункерів для 45–76 мм. гармат (62 шт.), пересувних легких гармат (43 шт.), кулеметів (69 шт.).

Загальна місткість захисних споруд складала 3430 чоловіко-місць. Додатково планувалося зведення укріпрайону в Кивініемі, до складу якого передбачалося включити 8 бліндажів, 1 гарматну позицію і 2 пересувних гарматних позиції, а також 16 кулеметів. Місткість захисних споруд складала 220 чоловіко-місць [2, с.352].

5 січня 1942 р. в оперативному відділі ставки відбулася нарада, на якій зібралися представники оперативного керівництва: генерал Айро, полковник Карікоськи, підполковник Пейтсара, а також представники відділу фортифікації полковник Бонсдорф і майор Харлахті. Спочатку було

відмічено, що ставка вже визначила приблизне місцеположення лінії. Будівництво слід було починати невідкладно в наступному порядку: 1 – вогневі позиції під всі види озброєння і вирубка лісу під вогневі сектори; 2 – протипіхотні і протитанкові перешкоди; 3 – бліндажі. Фортифікаційним частинам слід було надати робочу силу, техніку і будматеріали для спорудження довготривалих споруд. Бетонні роботи слід було почати відразу, як будуть проведені підготовчі заходи.

31 січня 1942 р. штаб IV армійського корпусу віддав наказ про концентрацію робочої сили для проведення фортифікаційних робіт. Згідно нього фортифікаційний відділ за день до цього наказав виділити для будівництва всіх бараків і казарм відповідні фортифікаційні батальйони. Всього вийшло 5 батальйонів, які дислокувалися таким чином: по два батальйони на ділянці Ваммелсуу – Сахакюля (сел. Мухіно) і Котселькя – Ківеннапа – Ахіярві, а також один батальйон на Тайпале. Додатково слід було одержати ще один батальйон зі складу армійського корпусу.

Однак на початку 1942 р. ситуація на східному фронті вже змінилася, і Маннергейм тепер прагнув зміцнити позиції фінських військ на трьох перешийках (Карельському, Онежському і Біломорському). Маршал у той час не розділяв оптимізму командувачів армійськими корпусами. Генерал Еквіст вважав становище цілком безпечним і вірив, що наступ на Ленінград може мати успіх. Ранньою весною 1942 р. генерал Раапана, командир 14-ї дивізії, вважав, що досягти Сороки (Біломорськ) цілком реально, інша справа, що утримати її коштувало б великих втрат. У цей час проходили переговори між командуванням фінських і німецьких військ про захоплення залізниці Мурманська у районі Сороки.

Частково у зв'язку з дефіцитом робочої сили та стислих термінів на проведення робіт, зимових умов і транспортних проблем базис лінії не можна було використовувати, крім виняткових випадків. Оскільки в цій частині перешийка були відсутні скелі і каменоломні, будівництво протитанкових надобннів викликало великі проблеми, каміння не вистачало навіть на спорудження бліндажів. Фінни прагнули створити до кінця весни у тилу своїх передових сил оснащені оборонні позиції, здатні обмежити можливості радянських військ прорватися через лінію фронту.

Розвиток подій на східному фронті вплинув і на військову політику Фінляндії, і на хід фортифікаційних робіт. Маннергейм негайно поставив питання щодо фортифікації тилкових позицій, як тільки його віра у перемогу Німеччини похитнулася. У січні-лютому 1943 р. Німеччина зазнала поразки під Сталінградом. У січні 1943 р. радянські війська прорвали блокаду Ленінграда.

3 лютого 1943 р. ставка фінського командування віддала наказ про початок будівництва дротяних перешкод для зміцнення "лінії ВТ". 9 травня 1942 р. начальник генерального штабу віддав розпорядження, яке стосувалось вимог щодо якості фортифікаційних споруд. Укріплення 5-го класу повинні були витримувати пряме попадання артилерійського снаряда.

Вони будувалися з дерева, землі і каміння, іноді з бетону. Укріплення 6-го класу представляли собою протиосколкові бункери.

17 травня 1942 р. генерал Еквіст, командувач групою "Перешийок", рапортував генералові Ханнелю і полковникові Карікоські: "Тепер ... протитанкового озброєння досить" і висловив існуючу загальну думку, що відбити танкові атаки можна за допомогою протитанкової зброї [2, с.356].

21 вересня 1943 р. група "Перешийок" надала головнокомандувачу широкі ґрунтовні пропозиції щодо поглиблення "лінії ВТ". Малося на увазі, що протягом наступного року слід перетворити її на суцільну лінію укріплень, вважаючи, що вже настав час поглиблювати її. Глибина південної частини "лінії ВТ" повинна була забезпечуватися за рахунок передових позицій, а північної частини – за рахунок тилу. У південній частині пропонували створити ще й третій пояс укріплень, розташований між основною лінією оборони і передовим рубежем. Крім того, між ними слід було звести закриті позиції і опорні пункти на пануючих висотках.

Позитивною стороною запропонованого оборонного поясу вважалися велика глибина, скорочена протяжність переднього краю оборони (на 15 км. коротша, ніж "лінія ВТ") і прямолінійність. Всі пануючі висоти входили в його систему. Територія, яка залишалася між ним і старою системою укріплень, повністю "мілітаризувалась", що означало перетворення її на зону суцільних укріплень і засідок. Вже 29 вересня 1943 р. командування групи "Перешийок" само запропонувало ставці включити цю територію до складу "лінії ВТ", що привело б до скорочення протяжності позицій, збільшення глибини лінії і включення до її складу пануючих висот.

Будівництво "лінії ВТ" почалося зі зведення польових укріплень, і спостерігалось бажання якнайшвидше довести їх до боездатного стану. Незабаром почалося використання бетону замість дерев'яних конструкцій, завдяки чому об'єкти за своєю міццю перевершили польові укріплення. Під час будівництва лінії набули широкого поширення залізобетонні укріплення сферичної форми. Ще весною 1940 р. з Америки були отримані технології по виготовленню сферичних бункерів, які використовувалися як укріплення для гарнізону. Технології доправив у Фінляндію колишній лейтенант фінського флоту, який жив у Америці, Х. Рамо.

Для посилення глибини "лінії ВТ", яка була здатна протистояти артилерійському вогню, 25 березня 1944 р. керівник фортифікаційних робіт зробив пропозицію щодо спорудження "укріплень достатньої міцності (I–III класів)", тоді як раніше доводилося задовольнятися "порівняно легкими укріпленнями". Поки на ківеннапському напрямі будувалися тільки міцні укріплення. Тепер, коли "на багатьох напрямках роботи першочергового значення завершилися і почалося укріплення ближніх підступів до позицій", треба було починати будівництво більш могутніх об'єктів на найнебезпечніших напрямках. "Найважливіша умова міцності позицій – забезпечити збереження живої сили гарнізонів під час сильного

артобстрілу" [2, с.361]. Оперативний відділ схвалив це рішення 29 березня 1944 р.

15 квітня 1944 р. кількість укріплень зросла ще – до 36 одиниць. 4 червня 1944 р. Ханнелъ доповів президентові Фінляндії і головнокомандувачу, що у бетоні ці укріплення були б виконані до кінця липня, а якби роботи продовжилися до осені, то боєздатність лінії зросла б ще більше. 20 січня 1944 р. фортифікаційний відділ запропонував також спорудити на узбережжі між Ваммел'юкі і Іно 25 укріплень місткістю на піввзводу і 3 командних пункту 3-го класу, оскільки, як прорахували фінські інженери, дешевше було споруджувати одне укріплення на піввзводу 3-го класу, ніж два 4-го класу.

Відступ німців на південному узбережжі Фінської затоки до річки Нарва призвів до того, "що оборона Карельського перешийка ввійшла у нову стадію. Атаку супротивника на наші позиції у майбутньому, очевидно, слід взяти до уваги... Треба терміново вирішувати задачу досягнення повноцінної боєздатності лінії ВТ... і оснащення її всіма видами озброєнь", говорилося у вказівці головнокомандуючого від 3 березня 1944 р. [2 с.362]. Група "Перешийок" була поділена між II, III і IV армійськими корпусами, і їх завданням стала "оборона Карельського перешийка на нових оборонних позиціях", але будівництво тилових ліній ще тривало. Для вирішення такого масштабного завдання часу було недостатньо. Далеко не скрізь система укріплень була приведена в належний порядок. Згодом офіцер одного з цих підрозділів майбутній генерал-лейтенант О. Юліріську згадував, що коли він зі своєю ротою 10 червня 1944 р. отримав наказ зайняти сектор "лінії ВТ" в Ахіярві, то лише після місцевої розвідки змогли знайти справжні укріплені позиції. Всі укріплення були зачинені, а озброєння знаходилося зовні в ящиках у мастилі. Незабаром інструктори, які відкрили укріплення, пояснили, як і чим користуватися.

Хоча на всій "лінії ВТ" на початку боїв було до двох тисяч укріплень і "вогняних гнізд", її боєготовність знаходилася не у кращому стані. Польових укріплень і лісових вирубок під вогневі сектори у багатьох місцях явно не вистачало.

У такому стані фінські війська на своїх укріплених позиціях на Карельському перешийку і зустріли наступ 10 червня 1944 р. Тоді близько 5 години ранку радянська артилерія провела могутню артпідготовку (3,5 тис. арт. систем) за підтримки авіації (350 літако-вильотів). Щільність вогню складала 300–400 боєприпасів на кілометр фронту. Причому відразу під вогонь потрапили перекинуті на передову резерви фінських військ. Взагалі, 10 червня 1944 р. вважається "чорним днем" у військовій історії Фінляндії [7, с.458]. Три радянські гвардійські дивізії 21-ої армії прорвали оборону 1-го піхотного полку, який на 2/3 складався з новобранців весни 1944 р. Запеклі бої йшли по всій лінії фінської оборони. Проте очікуваного блискавичного ривка не вийшло. У 20 км. від основних позицій на недобудованій "лінії ВТ" виникли нові осередки опору: Куутерселькя, Сійранмяки, Ківеннапа. Темп наступу радянських частин знизився. Не

дивлячись на важкі втрати, чисельність наступаючих військ зростала. Фінам не вдалося поповнити свої втрати, і вони намагались планомірно відводити частини з під ударів супротивника. Маннергейм писав: "Командири міцно тримали управління в руках, і стійкість фінського солдата залишилася незломленою" [7, с.458]. Фінське командування припускало, що головний удар буде націлений уздовж Середньо-Виборгського шосе, але Говоров провів несподіваний нічний маневр, перекинувши основні сили ударного угруповання у напрямі узбережжя Фінської затоки. Кинута на підкріплення фінська танкова дивізія Лагуса не змогла врятувати становища, "лінія ВТ" була прорвана у районі Куутерселькя, і зважаючи на загрозу оточення, Ставка головнокомандувача віддала наказ про відхід фінських військ на запасні позиції.

Радянські війська продовжували наступ на північний захід і 20 червня зайняли місто Виборг [3, с.307]. Це було важкою втратою для Фінляндії. Але бої на цьому не тільки не закінчилися, а й прийняли затяжний характер і супроводжувались набагато значнішими втратами з боку Червоної Армії, ніж в першій фазі наступу.

За час боїв фіни перекинули на Карельський перешийок з інших напрямів: з 12 червня – 6-у піхотну бригаду 4-ої дивізії, 17-у піхотну дивізію, близько шести окремих батальйонів, з 25.6.44 – 11-у піхотну дивізію, з 28.6.44 – 6-у піхотну дивізію, з 25 червня – 330-у бригаду самохідних артилерійських установок, 122-у піхотну дивізію, 1022-й підрозділ самохідних артилерійських установок, ескадрилью фон Кюльма (80 літаків "Юнкерс-87"). Залізобетонні укріплення "лінії ВТ", які залишилися у тилу радянських військ, не мали серйозних пошкоджень, за винятком ділянки Куутерселькя, де був здійснений прорив. Після закінчення бойових дій їх спіткала та ж доля, що і колишню головну смугу фінської оборони (так звану "лінію Маннергейма"). Радянські сапери підірвали всі споруди, основну частину яких складала залізобетонні укріплення.

Після прориву "лінії ВТ" у фінів на Карельському перешийку не залишалося значних фортифікаційних споруд. До найбільш могутньої "лінії Салпа" залишалося мінімум півсотні кілометрів. Але продовжити наступ на захід радянським військам не вдалося. "Лінія ВТ" виконала своє стратегічне завдання, забезпечивши фінським військам можливість маневру під час генерального наступу Червоної Армії. Але незавершеність будівництва і брак резервів не дозволили фінам достатній час протриматися на її рубежах. Проте фінські солдати проявили стійкість і героїзм, бо чинили опір радянським частинам, які перевершували їх за чисельністю і технічним оснащенням.

Кульмінацією наступу військ Ленінградського фронту літом 1944 р. на Карельському перешийку був штурм та здобуття Виборга після успішного прориву трьох сильно укріплених смуг оборони фінської армії протягом десяти днів. Вже після закінчення блискучого штурму другої укріпленої смуги – лінії "ВТ" – 21-ю армією командувачеві фронтом

Л. О. Говорову було присвоєно звання маршала. Такої високої оцінки він удостоївся за проявлену високу майстерність при прийнятті сміливого рішення і швидкого здійснення його військами прориву оборони супротивника. При плануванні бойових дій на цій ділянці Л. О. Говоров відмовився від застосування традиційної тактики ешелонованої атаки. Замість другого ешелону був створений могутній фронтовий резерв, який дозволяв швидко створювати на напрямі головного удару рішучу перевагу сил. 20 червня 1944 р. був піднятий червоний стяг і над старовинною фортецею – Выборзьким замком.

Після цього наступальні дії у північній частині Карельського перешийка і в районі Ладоги тривали ще 24 дні – до 13 липня. Найбільш запеклий характер вони мали за Выборгом, де війська 21-ої армії прагнули вийти до державного кордону, і на ділянці 23-ої армії, яка мала завдання здійснити прорив через систему укріплень, які проходили вздовж Вуоксинської водної системи.

У історії цей короткий період часу становить особливий інтерес. Справа в тому, що Фінляндія знаходилася на волосині від виходу з війни після втрати її військами Выборга. Але цього не відбулося! Важливо відзначити також і те, що у фінській історіографії стало запроваджуватися помилкове твердження про те, що у вказані дні була досягнута Фінляндією "перемога у протистоянні", яка запобігла окупації країни радянськими військами.

Розібратися у тому, що відбулося допоможе аналіз військово-політичної ситуації, яка склалася протягом декількох днів після взяття військами Ленінградського фронту Выборга і прийняття Ставкою ВГК рішення припинити наступ на Карельському перешийку.

Передусім, звернемося до перебігу подій, які характеризували військово-політичну ситуацію на той момент часу.

За день до взяття радянськими військами Выборга фінське військово-керівництво звернулося у ставку Гітлера з проханням про термінову допомогу військами (зокрема, про відправку до Фінляндії шести німецьких дивізій). На це відразу ж отримали відповідь, що допомога буде надана, але фінам, у свою чергу, треба буде відбити у радянських солдат свою колишню третю лінію оборони [8, с.72–73].

Відповідаючи Гітлеру, з Фінляндії заявили, що це завдання вже поставлене військам. Але у Гельсінкі вели подвійну гру, одночасно вирішуючи і інше, діаметрально протилежне завдання. 22 червня фінський посланець у Стокгольмі одержує вказівку звернутися через МЗС Швеції до Москви, аби з'ясувати, яка можливість виходу Фінляндії з війни. Була отримана відповідь з Москви про те, що Фінляндія повинна звернутися до уряду СРСР щодо капітуляції, щоб потім вже вирішити питання про мир з Радянським Союзом. При цьому повпред СРСР у Швеції О. М. Коллонтай, яка передала цю відповідь, пояснила від себе, що під капітуляцією слід розуміти припинення військових дій з фінського боку для досягнення вже потім відповідної домовленості.

Практичні дії Німеччини у цій критичній для неї ситуації були рішучі і несподівані навіть для фінського керівництва: у момент спроби Фінляндії встановити мирні контакти з СРСР у Гельсінкі прибув німецький міністр закордонних справ Ріббентроп. Мета цієї поїздки полягала в тому, щоб не допустити виходу Фінляндії з війни і невідкладно домогтися від неї підписання військово-політичної угоди з Німеччиною. Цього і вдалося досягти Ріббентропу. Р. Рюті, як президент країни, без відома парламенту взяв на себе зобов'язання, викладене у листі до Гітлера. Там говорилося про те, що Фінляндія не укладе угоди про перемир'я або мир з Радянським Союзом без погодження з німецьким урядом і продовжуватиме вести війну, покладаючись на допомогу Німеччини [9, с.384]. З Москвою, зрозуміло, контакти були перервані.

Услід за цим Німеччина відразу ж надала вельми істотну допомогу Фінляндії авіацією, протитанковими засобами і артилерією. Конкретно, для підтримки фінських військ, було отримано, за вказівкою Гітлера, 70 літаків 5-го німецького повітряного флоту, понад 10 тис. протитанкових рушниць і 5 тис. фаустпатронів, прибула 303-а бригада штурмових гармат, була відправлена на Карельський перешийок 122-а піхотна дивізія [10]. Це відіграло істотну роль у запеклих боях, які йшли поблизу Выборга в районі Талі-Іхан-гала. Особливе значення тут мали дії німецької авіації і використання протитанкової зброї.

Щоб перешкодити наступу 21-ої і 23-ої армій до державного кордону, фінське командування перекинуло на Карельський перешийок додаткові сили, направляючи їх навіть з Південної Карелії, де перейшли в наступ 21 червня війська Карельського фронту під командуванням генерала армії К. О. Мерецкова. За словами фінського військового історика В. Х. Холсті, маршал Маннергейм "готовий був повністю відмовитися від Східної Карелії, аби мати підкріплення для Карельського перешийка" [11, с.376]. Зокрема, проти військ Ленінградського фронту діяли вже прибулі з Карелії 4, 6, 11 і 17-а піхотні дивізії, 3 і 20-а піхотні бригади [3, с.390].

У такій ситуації темп наступу радянських військ сповільнився. 21-а армія змогла просунути за Выборгом всього лише на 10–12 км. і закріпилася на досягнутому рубежі. Частинам 23-ї армії, які форсували річку Вуокса, вдалося лише захопити невеликий плацдарм на її північному березі.

Як же стала тлумачитися в сучасній фінській історіографії ця ситуація? Це твердження, сформульоване у короткій, але вельми категоричній формі: була досягнута "перемога у протистоянні". У більш ґрунтовному поясненні говорилося, що в запеклих боях, завдяки мужності фінських солдат була попереджена спроба прориву радянських військ у глиб Фінляндії і окупації всієї країни, з подальшою втратою нею своєї самостійності.

При цьому, чим далі час відкладає розгляд вказаних подій літа 1944 р., тим більшого значення надають деякі фінські історики подібним

твердженням, які підкріплюються урочистими акціями на честь досягнутої "перемоги у протистоянні".

Прикладом тому може бути повідомлення засобів масової інформації Фінляндії про влаштований у Гельсінкі 5 вересня 2004 р. урядом Матті Ванханена святковий семінар на честь "перемоги у протистоянні". Професор Охто Маннінен, який виступив на цьому заході з доповіддю, стверджував, що нібито єдиним бажанням Радянського Союзу було здійснення військовим шляхом захоплення і окупації Фінляндії. У фінських ЗМІ, при цьому, наголошувалося, що фінський уряд "до моменту проведення семінару хотів повідомити, що святкується "перемога у протистоянні"", а не кругла дата з дня підписання угоди про припинення військових дій [12].

Та слід згадати, що раніше багато років поспіль, саме дата підписання Фінляндією угоди про перемир'я 19 вересня 1944 р. відзначалась нею як подія величезного історичного значення, яка ознаменувала поворот у житті країни та поклала початок розвитку нових добросусідських стосунків з СРСР. Неодноразово про це заявляли і політичні діячі Фінляндії. Зокрема, 15 жовтня 1974 р., коли урочисто відзначалось в Гельсінкі 30-річчя укладення угоди про перемир'я і 30-річчя створення Товариства дружби "Фінляндія – Радянський Союз", президент У. К. Кекконен сказав у своїй промові: "... Я хотів показати, яку тривалість в історії нашої незалежної держави займає нова епоха, яка почалася восени 1944 р. З того часу внутрішня і зовнішня політика нашої країни зазнала таких корінних змін, що нинішню епоху можна з повним правом назвати періодом другої Республіки Фінляндії" [13, с.221].

Але повернемося до розгляду тези, яка запроваджується у фінську історіографію відносно того, що перед радянським військами було поставлене завдання після взяття Выборга окупувати всю Фінляндію.

Для спростування такого твердження пошлемося на авторитет начальника генерального штабу Червоної Армії маршала О. М. Василевського. Ось що він пише: "...Було вирішено, що після взяття Выборга необхідно буде продовжувати наступ і з виходом на рубіж Елісінвара-Іматра-Віройокі і звільнення за допомогою Балтійського флоту Березового (Койвістонсаарі) та інших островів Выборзької затоки, міцно закріпитися на Карельському перешийку і, перейшовши там до оборони, зосередити увагу Ленінградського фронту на участі у боях по звільненню Естонії" [14, с.450–451].

Навіть якщо виходити з того, що у Генеральному штабі могли бути плани щодо продовження подальшого наступу, таке завдання не ставилося перед військами Ленінградського фронту. Більш того, щоб зберегти сили для проведення широкомасштабних операцій у Прибалтиці, Ставка ВГК вважала за необхідне не витрачати сили у запеклих боях на ділянці Талі-Іхантала. 13 липня було надано вказівку командуванню Ленінградського фронту закріпитися на досягнутому рубежі за Выборгом. Коли ж маршал Л. О. Говоров запропонував вести наступ і надалі, то дістав рішучу відмову

Ставки ВГК. Про це, як свідчать фінські джерела, стало відомо Маннергейму з даних розвідувальної служби. Їй вдалося перехопити переговори Говорова зі Сталіним і розшифрувати їх зміст. Відповідь Сталіна командувачеві Ленінградським фронтом була, за даними співробітника ставки Маннергейма Калле Лехмуса, такою: "Підсумок війни вирішуватиметься в Берліні, а не в Гельсінкі". Від Говорова він вимагав відвести частину військ з Карельського перешийка у резерв [15, с.180].

Звичайно, у політичних і військових колах керівництва Фінляндії відчували побоювання, що радянські війська у ході наступу можуть далеко просунутися углиб країни. На такі побоювання і розраховували у Москві, бажаючи переконати фінський уряд швидше прийняти рішення щодо припинення війни. Саме про це і писав пізніше один з відповідальних працівників Генштабу у період війни генерал С. М. Штеменко. За його словами, завдання полягало в тому, щоб "створити загрозу вторгнення радянських військ углиб Фінляндії до політичних і економічних центрів, зокрема Гельсінкі" [16, с.381].

Та подіяла така погроза лише на початку вересня 1944 р., коли військово-політична ситуація у Європі ще більше погіршилася для Фінляндії у зв'язку з успіхами Радянської Армії у ході бойових дій з Німеччиною і наближенням її до краху під ударами об'єднаних сил антигітлерівської коаліції. Офіційна заява Фінляндії про ухвалення попередніх умов СРСР для досягнення миру була надана 4 вересня, а 19 вересня 1944 р. було підписано у Москві угоду про перемир'я.

Література

1. **Барышников Н. И.** Блокада Ленинграда и Финляндия 1941–1944 / Н. И. Барышников. – СПб.; Хельсинки: Helsingin yliopisto, 2002. – 300 с.;
2. **Балашов Е. А.** Оборона финских войск на Карельском перешейке: "Карельский вал – "линия ВТ" / Е. А. Балашов, В. Ю. Чекунов // От войны к миру: СССР и Финляндия 1939–1944 гг.: [сб. статей]. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2006. – С.348–366.;
3. **История** Ордена Ленина Ленинградского военного округа / [Н. И. Барышников и др.]. – М.: Воениздат, 1988. – 445 с.;
4. **Барбашин И. П.** Битва за Ленинград 1941–1944 / И. П. Барбашин, А. И. Кузнецов, В. П. Морозов и др. – М.: Воениздат, 1964. – 608 с.;
5. **Балашов Е. А.** Линия Маннергейма и система финской долговременной фортификации на Карельском перешейке / Е. А. Балашов, В. Н. Степаков. – СПб.: Нордмед-издат, 2000. – 84 с.
6. **Arimo R.** Suomen linnoittamisen historia 1918–1944 / R. Arimo. – Hels., 1981. – 494 s.;
7. **Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt.** – Hels., 1994. – 316 s.;
8. **Koskimaa M.** Veitsen teralla. – Hels., 1994. – 198 p.
9. **Маннергейм К. Г.** Мемуары / К. Г. Маннергейм. – М.: Вагриус, 1999. – 526 с.
10. **Polvinen T.** Teheranista Jaltaan / T. Polvinen. – Porvoo; Helsinki; Juva, 1980. – 234 s.
11. **Blucher W.** Suomen kohtalanaikoja / W. Blucher. – Porvoo, 1950.
12. **Erfurth W.** Der Finische krieg 1941–1944 / W. Erfurth – Wiesbaden, 1950.;
13. **Vehvilainen O.** Rytin-Ribbentropin sopimus / O. Vehvilainen // Kansakunta sodassa. 3. – Hels.,

1992. 12. **Halsti W.H.** Suomen sota 1939–1945 / W. H. Halsti. – Hels., 1957.
13. **Suuren** kaanteen vuosipaiva // Tiedonantaja, 17.09.2004.
14. **Кекконен У. К.** Финляндия и Советский Союз / У. К. Кекконен. – М.: Прогресс, 1975. – 268 с. 15. **Василевский А. М.** Дело всей жизни / А. М. Василевский. – М.: Политиздат, 1978. – 552 с.. 16. **Lehmus K.** Tuntematon Mannerheim / K. Lehmus – Hels., 1967. – 244 s.
17. **Штеменко С. М.** Генеральный штаб в годы войны / С. М. Штеменко– М.: Воениздат, 1973– . – Кн. 2. . – 1973. – 511 с.

Ладыга А. И. Проблема участия финских войск в войне с Советским Союзом в период с 1942 по 1944 гг.

Статья подготовлена на основе научных разработок историков России и Финляндии и посвящена проблемам участия Финляндии в войне против СССР.

Ключевые слова: СССР, Финляндия, война, фронт.

Ладига О. І. Проблема участі фінських військ у війні проти Радянського Союзу у період з 1942 по 1944 рр.

Стаття підготовлена на основі наукових розробок істориків Росії і Фінляндії і присвячена проблемам участі Фінляндії у війні проти СРСР.

Ключові слова: СРСР, Фінляндія, війна, фронт.

Ladyga A.I. Problem of participation of the Finnish troops in war with Soviet Union in a period from 1942 to 1944

The article is based on the scientific researches of Russian and Finnish historians. It is devoted to the problems of participation of Finland in war against the USSR.

Keywords: the USSR, Finland, war, battlefield.